

"TIEDEPESU" ANTAA MIELIPITEILLE TIETEELLISEN KUORRUTUKSEN

Huolelliseen tutkimukseen perustuneesta tiedosta on menty kohti ohuen, hyödylliseksi ajatellun ja käyttölähtöisen tiedon tuottamista. Yksi avainasioista on ”tiedepesu”, tieteellisen kuorrutuksen antaminen ohueen tietämykseen tai jopa mieliteisiin perustuville näkemyksille, kirjoittavat Jukka Korpela ja Arto Nevala.

Sosiaalipolitiikan professori **Heikki Hiilamo** nostatti myrskyn helmikuussa 2024 [kritisoimalla](#) Veronmaksajain keskusliiton ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan näkemyksiä ”tutkimusasiantuntemuksen valepukuun verhotuksi lobbaamiseksi”. Tulokinta hermostutti Etlan johtajan **Aki Kangas-harjun**, joka [leimasi](#) Hiilamon näkemykset poliittisiksi ja puolusti laitoksensa tieteellistä tasoa. Alkuvuodesta 2024 *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimittaja **Paavo Rautio** [kuvasi](#), kuinka valtiovarainministeri **Riikka Purra** valikoi tutkittua tietoa todistamaan maahanmuuton haittoja ja välttelee tutkimuksia, jotka tukevat maahanmuuttoa.

Molemmat esimerkit voi liittää tiedepesukäsitteeseen. Se tarkoittaa tieteelliseltä ja tutkimukseen perustuvalta näyttävän kuorrutuksen antamista näkemyksille, jotka tosi-

asiassa ovat joko arkijärkeen perustuvia tai puhtaasti poliittisia mielipiteitä.

Politiikkamarkkinat (ks. Ylijoki 2020, 141–143) ovat tiedon käyttökenttä. Päättäjän, edunvalvojan ja yhteiskunnallisen toimijan pitää huolehtia, että tuotetaan tieteen näköisiä selvityksiä omien arvovalintojen ja etujen perustelemiseksi. Myös valtion budjetin tiederahoitusta täytyy ohjata sopivalla tavalla (ks. [Strategisen tutkimuksen neuvosto 2023](#); HS 17.11.2023).

Ajattelutapa on saanut tiedeinstituutiotkin korostamaan tutkimuksen merkitystä ja omaa toimintaa. Suomalainen tiedeakatemia on pitkään [vaatinut](#) tietopohjaisen päätöksenteon edistämistä. Se on antanut julkilausumia, julkaisut materiaalia sekä järjestänyt koulutuksia ja tapahtumia. Hiljattain instituutio julkaisi [oppaan](#) tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistämiseksi.

Tieteellisen tiedon ja poliittisten päätösten kytkeminen toisiinsa johtaa ristiriitaan, koska tavoitteet ovat erilaiset.

TIETOON PERUSTUVAA POLITIIKKAA?

Tietoammattien määrä on kasvanut ja tiedepoliitikot vaativat tieteeltä vaikuttavuutta (ks. esim. Hukkinen 2020; [Suomalainen tiedeakatemia 2024.](#)) **Petteri Orpon** hallituksen [lähtökohta](#) on ”tiedeyhteisön asiantuntemuksen laaja hyödyntäminen”. Tiedon merkitykseen viittasivat myös [Juha Sipilän](#), [Antti Rinteen](#) ja [Sanna Marinin](#) hallitukset. Tiedon korostuminen näkyy tiedonvälityksessä asiantuntijoiden käytettämisenä uutisoinnin tukena.

Tiede nähdään lähtökohtaisesti objektiivisena mielipiteistä riippumattomana totuutena eli subjektiivisten poliittisten ja ideologisten perustelujen vastakohtana. Tieteeseen vetoaminen poliittisen päätöksenteon pohjana on kuitenkin ongelmallista.

Ensiksikin tiede ei kata kaikkia elämän aloja (ks. [Louyer 2006](#)). Tieteellisen tiedon käyttäminen isojen poliittisten päätösten perusteluna voi kapeuttaa näkökulmaa. Tammikuussa 2024 sairaaloita ja ympärivuorokautista päivystystä pohtineen työryhmän puheenjohtaja [totesi](#) toimielimen ”ajatelleen sairaaloiden

määrää puhtaasti lääketieteellisestä näkökulmasta”. Lähtökohta kuulosti erikoiselta ja puheenjohtaja myönsikin ”palveluiden sijoittumisen olevan muutakin kuin lääketiedettä”. Silti julkiseen keskusteluun tarjottiin mielikuvaa tieteellisesti perustellusta, neutraalista ja arvovapaasta näkemyksestä. Erikoisalojen ylivaltaa kritisoi jo **José Ortega y Gasset** (1929/1963, 108–115, 136–157), koska se romahduttaa (yleis)sivistyksen: erityisalasta tiedetään paljon mutta muusta yhtä vähän kuin tavalliset kansalaiset.

Tieteellisen tiedon ja poliittisten päätösten kytkeminen toisiinsa johtaa siihen, että ideologisia valintoja naamioidaan riippumattomaan tietoon perustuviksi asioiksi. Vuoden 2023 eduskuntavaalien yhteydessä valtiovarainministeriö julkaisi [Julkisen talouden meno- ja rakennekartoituksen](#). Ministeriön virkamiehet ja osa taloustieteilijöitä pitivät näkemyksiä ja ylipäättään taloustiedettä ”objektiivisena”. Sen sijaan politiikan tutkijat puhuivat neutraliteettiharhasta, epäpolitisoinnista ja poliitikkojen piiloutumisesta tutkijoiden taakse.

Tieteellisen tiedon ja poliittisten päätösten kytkeminen toisiinsa johtaa ristiriitaan, koska tavoitteet ovat erilaiset. Tutkimus pyrkii tuottamaan uutta tietoa tieteellisin pelisäännöin, jolloin epävarmuus voi kasvaa. Poliittisessa päätöksenteossa äänestäjien tai eturyhmien näkemys asioista on oleellista, eikä epävarmuus ole hyvästä. (Hukkinen 2020, 263.)

Tiedon lisääntynyt kysyntä politiikassa antaa tiedolle akateemisen ulottuvuuden ulkopuolista merkitystä. Siihen liittyy usein julkisuusasiantuntijana toimiminen, mutta ei tuotetun tiedon tiukkaa tieteellistä arviointia. (Ylijoki 2020, 141–143; ks. myös Hukkinen 2020.)

ASiantuntija?

Hiski Haukkalan (2020) mukaan asiantuntija on uskottava, jos hän esittää yleisön odottaman mielipiteen. Tiedotusvälineet etsivät uutisen vahvistajaa tai tarvitsevat raflaafia näkemyksiä, jotta saadaan otsikoita. Nämä ovat medialle tärkeitä, koska se elää klikkausten [määristä](#).

Asema tiedeyhteisössä tai maine tietävänä henkilönä tuntuu riittävän takeeksi asiantuntijuudesta, eikä tieteellisten näyttöjen tai juuri tätä asiaa koskevan perehtyneisyyden perään kysellä, koska keskiöön asettuvat esiintymistaidot ja kommenttien myyvyys. **Mika Aaltola** on ollut sujuvakäyttönsensä ihmisenä median suosikkieksperti pitkään,

ja Ukrainan sota teki hänestä ilmiön ja presidenttiehdokkaan. Ehdokkuuden myötä Aaltolan rooli muuttui asiantuntijasta poliitikoksi, minkä hän koki [epäoikeudenmukaiseksi](#). Asemaan perustuneesta asiantuntijuudesta irtaantuminen hävitti suojaverkon: poliitikot ovat kritiikin kohde toisin kuin asiantuntijat.

Presidentin vaalien yhteydessä Turun yliopiston eduskuntatutkimuskeskuksen johtaja **Markku Jokisipilä** oli paljon käytetty asiantuntija. Hän selvisi hyvin, koska on sujuvasanainen ja sivistynyt, politiikkaa seuraava ihminen. Silti Turun yliopiston [kotisivujen](#) mukaan hän ei ole juuri julkaissut presidentin vaaleihin tai suomalaisen puoluelaitokseen liittyvää vertaisarvioitua tieteellistä tutkimusta.

Historioitsijan tehtäväksi [lankeaa](#) ylipäättään julkisessa keskustelussa menneisyyden tarinallistaminen ja hauskojen juttujen kertominen rakenteiden sijaan, kuten YLEn kylmänsodan Suomea käsitelleessä sarjassa. Asiantuntijuuden saattaa ratkaista ohjelman tekijän mieltymys, ennakoasenne tai harhainen mielikuva tutkimuksesta. Äärimillään asiantuntijan tehtäväksi jää antaa tieteellinen kuorrutus ohjelman tekijän näkemyksille.

Mediajulkisuus käyttääkin asiantuntijoita pääosin kolmessa roolissa: valitun näkökulman auktorisoijina, (viitteellisen) liitännäisinformaation antajina tai keskustelun osapuolina. Asiantuntijat etsitään näihin

rooleihin sopiviksi tunnetuista henkilöistä. Kun tieteellinen asiantuntijuus ei ratkaise, kyse ei ole tietopohjaisesta informaatiosta.

AJATUSPAJAT JA YLIOPISTOT TIETEEN BANAALISOIJINA

Suomalaisen yliopistolaitoksen 1990-luvun globalisaatioshokin (Välimaa 2018, 283–284) myötä luonnontieteellis-teknisen tutkimuksen osuus kasvoi ja kaupallinen toimintalogiikka tuli yliopistoihin, mikä muutti tieteen itseymmärrystä. Luonnontieteellinen tiedekäsitys tuli lähtökohdaksi myös ihmistieteissä (HS 3.4.2021 ja 5.4.2021), vaikka näiden ero on suuri.

Ihmistieteilijä pitää luonnontieteilijän laboratoriossa mittaamaa tulosta vain havaintona ja kutsuu itse tulokseksi vasta kymmenien ja satojen havaintojen varaan rakentuvaa tulkintaa. Luonnontieteilijä pitää tätä vain mielipiteenä. Eroista huolimatta tieteen tehtävä on faktojen perusteella sanoa, mitä voidaan loogisesti päätellä ja siten tarjota materiaalia keskusteluun, eikä ratkaista poliittisia valintoja. (ks. Hukkinen 2020; Suomalainen tiedeakatemia 2024).

Ajatuspajojen kansainvälinen historia yltää 1900-luvun alkuun. Näkyviksi toimijoiksi ne nousivat meillä tällä vuosituhanella yhdes- sä asiantuntijuuden muuttumisen kanssa. Tähän liittyy voimakkaiden intressiryhmien pyrkimys samaistaa omat tavoitteensa yleiseen

etuu. Uudet tiedontuottajat ovat nousseet yliopistojen tieteentekijöiden ohi, koska tieteentekijät ovat hitaita nopeaan uutisvirtaan, eivätkä heidän näkemyksensä mukaudu aina keskusteluohjelmien luonteeseen.

Ajatuspajoilla on aatteellinen taustayhteisö, ja niiden tehtävä on tuottaa tieteen ulkoasun mukaista selvitystietoa yhdistelemällä tutkimuksia, uutisia, keskustelua ja viranomais-selvityksiä. Ajatuspajojen sijoittumista tiedon kenttään on vaikea hahmottaa tuntematta tieteellisen tiedon luonnetta. Arviointia hankaloittaa vielä ajatuspajojen pyrkimys neutralisoida ja pragmatoida tuottamaansa tietoa.

Tuore esimerkki on Ulkopoliittisen instituutin nopeasti tekemä selvitys Suomen ydinasepolitiikasta. Sitä esitettiin tutkittuna tietona, vaikka kyse on kirjallisuusreferaatis- ta. Tällaisia selvityksiä tarvitaan viranomais- toiminnan pohjaksi, mutta kirjallisuus- katsaus ei ole tutkimus. Se on joskus hyvinkin väritettyä valikointia.

Edustaessaan eturyhmänsä intressiä ajatus- pajat eivät eroa paljoa lobbareista. Kun huolta kannetaan erilaisten trollipajojen tuotta- mista valeuutisista ja niihin perustuvasta vaikuttamisesta, ei pohdita, mihin intressi- sidonnainen ajatuspaja sijoittuu.

Vuoden 2009 yliopistolaki muutti yliopis- tot itseään myyviksi markkinatoimijoiksi. (ks. Ylijoki 2020). Tämä näkyy strategioissa: ”Itä-Suomen yliopiston korkeatasoinen tutki- mus tuottaa tieteidenvälisiä ratkaisuja maa-

**Edustaessaan eturyhmänsä intressiä
ajatuspajat eivät eroa paljoa lobbareista.**

Olisi reilua, että tiedettä kutsuttaisiin tieteksi ja tuotekehittelyä tuotekehittelyksi.

ilmanlaajuisiin haasteisiin ja rakentaa kestäväää tulevaisuutta.” Helsingin yliopistossa puolestaan ”monitieteinen tutkimus, laadukas opetus ja yhteistyö kumppaneiden kanssa auttaa löytämään ratkaisuja aikamme suurimpiin haasteisiin.” Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto on taas yksinkertaisesti ”yhteisö, joka ratkaisee maailmanlaajuisia ongelmia.” Yliopistot mainostavat ratkaisevansa ongelmat, vaikka tämä ei ole tieteen tehtävä (Hukkinen 2020; [Suomalainen tiedeakatemia 2024.](#))

Tarjotessaan poliittisia ja taloudellisia ratkaisuja yliopistot ovat luopuneet pyrkimyksestä etsiä totuutta välittämättä sen kiinnostavuudesta. On edetty vaiheeseen, jossa yritysten tuotekehittelyä luokitellaan tutkimustoiminnaksi ja sen piiristä tehdään jopa akateemisia opinnäytteitä ja tutkimustyötä.

Kun tiedettä myydään, päättää ostaja, mitä pidetään milloinkin totuutena. Ostaja maksaa siitä, mitä luulee tarvitsevänsä, ja tuottaja tuottaa tarpeettomia ”sinkkiämpäreitä”. Tiedon kriteeri onkin ostajan ku-

vitelma, joten yliopistot ja ajatuspajat ovat siirtyneet samalle toimintakentälle.

TIETEEN TASO LASKEE

Tieteellisen tiedon asema on marginalisoitunut yliopistouudistuksen ja tiedon tuottamisen uusien käytäntöjen myötä. Samalla tieteellinen tutkimus banalisoitiin julkaisuiksi, joiden tavoite on näkyvyys ja rahoitus, ja tutkimusasetelmat yksinkertaistuvat kohti ”yhteiskunnallisesti relevantin” tiedon tuottamista. Toisaalta markkinavetoisen yliopiston tiedotuksen tehtävänä on luoda vaikuttavaa julkisuuskuvaa liioittelemalla tuloksia ja irrottamalla yksittäiset nostot yhteiskunnallisesta kontekstista (ks. Ylijoki 2020).

Kehitys johtaa tieteen tason laskuun, koska sitä ei enää tehdä vain tieteellisillä perusteilla. Pitkän kokemuksemme perusteella arvioimme väitöskirjojen tason laskeneen määrän kasvaessa: 1980-luvun hyvä pro gradu olisi nyt kelvollinen väitöskirja. Vireillä oleva [uudistus](#) tähtää tohtorien määrän lisäämiseen, väitöskirjaan käytettävän ajan lyhentä-

miseen sekä ohjauksen tehostamiseen. Taso laskee edelleen, eli väitöskirjatutkimuksen ero ajatuspajojen selvityksiin kapenee.

Huolelliseen tutkimukseen perustuneen tiedon valta-asemasta on menty kohti ohuen, hyödylliseksi ajatellun ja käyttölähtöisen tiedon tuottamista. Yksi avainasioista tässä kehityksessä on ollut tiedepesu.

Emme kaipaa paluuta kilvoitteluyhteisöihin. Emme kiistä tuotekehittelyn merkitystä hyvinvoinnille. Olisi kuitenkin reilua, että tiedettä kutsuttaisiin tieteksi ja tuotekehittelyä tuotekehittelyksi. Tiede etsii uutta ja kumoo paradigmoja, kun taas tuotekehittely luo parempia tuotteita olemassa olevasta tiedosta.

Emme myöskään halua kieltää julkisuus-asiantuntijuuden merkitystä tai asiantuntijoiden esiintymistä uutisissa tai keskusteluohjelmissa. Mutta voisiko heitä kutsua asiantuntijan sijaan keskustelijoiksi – eli kuten ruotsiksi sanotaan: debator?

Mielipiteitä voisi myös kutsua mielipiteiksi, eikä naamioida niitä tutkimustiedoksi. On aivan rationaalista pitää punaista sinis-

tä kauniimpana. Sitä vastoin on järjestöntä väittää, että punainen olisi tutkitusti sinistä kauniimpi.

—
Jukka Korpela on Itä-Suomen yliopiston yleisen historian professori.

—
Arto Nevala on dosentti Itä-Suomen yliopiston historia- ja maantieteiden laitoksella.

KIRJALLISUUS

- Haukkala, H. (2020). Suuren pelin paluu. Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa. Otava, Helsinki.
- Hukkinen, J. (2020). Tutkijoiden sananvapaus yhteiskunnallisesti vaikuttavan tieteen aikakaudella. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.) Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus. Vastapaino, Tampere.
- Välimaa, J. (2018). Opintielä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle. University Press of Eastern Finland, Kuopio.
- Väliverronen, E. (2020). Tieteen vapauden ja tutkijan sananvapauden yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.) Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus. Vastapaino, Tampere.
- Ylijoki, O.-H. (2020). Tiede markkinoilla. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.) Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus. Vastapaino, Tampere.